

דהימיליטריזציה של חברות מובסות: כיצד לכפות שינוי אופי על חברה?

לאחר השגת הכרעה של החברה העזתית, יהיה צורך בשינוי פוליטי עמוק באמצעות בניית מערכת פוליטית ומסגרת חוקתית שתשריין את השינוי התרבותי והחברתי ותאפשר קיום חברה דהימיליטריסטית בשנים הקרובות. לתהליך צפוי מחיר מדיני, וכלל לא בטוח שישראל תהיה מוכנה לשלמו

פלישת בעלות הברית לגרמניה הנאצית - חיילי הדיוויזיה האמריקנית השלישית כובשים את נירנברג. כיבוש זה התבסס על רמיסה של החברה הגרמנית עד להכנעה של הרוח הגרמנית, דבר שאפשר שינוי חברתי, פוליטי ותרבותי עמוק שהחזיק למעשה עד ימינו. צילום: ויקיפדיה, צבא ארצות הברית

המקרים השמדה מוחלטת או כמעט מוחלטת של המערכת החברתית, בין אם באמצעות הריגה או מכירה לעבדות, ובין אם באמצעות הגליה, למשל מלחמת רומא - קרתגו. זאת בניגוד למלחמות שאינן טוטליות שיכלו גם להסתיים בשעבוד כלכלי ולעיתים שלטוני, למשל כיבושי אשור, בבל או רומא שהסתיימו בכניעה של העמים שנכבשו.

במילניום השני מרבית המלחמות הטוטליות אומנם הסתיימו

מלחמות טוטליות שמסתיימות בניצחון מוחלט של אחד הצדדים, ובוודאי כאלה ששני הצדדים הלוחמים רואים בהן טוטליות, אמורות להביא בסופן לשינוי בסיסי ובר קיימא של הצד המפסיד. בחלק מהמקרים, שינוי זה אינו מוגבל רק למערכות הצבאית והשלטונית, אלא גם למערכת החברתית של הצד המפסיד.

בימי קדם פירושו של שינוי כזה עבור הצד המפסיד היה ברוב

סא"ל (מיל') ד"ר רוני נאן

בתוצאות קשות מאוד לצד המפסיד, אבל ברוב המקרים נוצר שינוי בסיסי במערכת החברתית, שלא נבע מהשמדה מוחלטת. לדוגמה בכיבוש קונסטנטינופול ב־1453 טבחו הטורקים בנוצרים תושבי העיר, ולמרות ההרג הנרחב לא נעלמה לחלוטין החברה הנוצרית בביזנטיון, אלא חל בה שינוי בסיסי והיא הפכה משליטה ובת חורין לחברה נטולת כוח שלטוני שמשלמת מס ג'יזיה לשלטון המוסלמי.

שני המקרים הבולטים בהיסטוריה הצבאית של דה־מיליטריזציה מוצלחת של חברות מיליטריסטיות בעבר הם המקרים של גרמניה המערבית ויפן לאחר מלחמת העולם השנייה

גם מלחמת שלושים השנה, ששורשיה הדתיים הופכים אותה בחלק מהמאפיינים למלחמה טוטאלית, הסתיימה בשלום וסטפליה בשינויים שלטוניים וחברתיים, חרף ההרס הרב שחוללה. בתקופה שלאחר שלום וסטפליה מלחמות טוטאליות הסתיימו לרוב בכפיית מציאות מדינית וחברתית שהיוותה שינוי בסיסי. לדוגמה מלחמות נפוליאון, שהסתיימו בקרב ווטרו ב־1815, גרמו לכפיית רסטורציה של שלטון מלוכני על צרפת המהפכנית, דבר שיצר שינוי בסיסי הן שלטונית והן חברתית. דוגמה לכך מאותה תקופה היא מלחמת האזרחים האמריקאית, שהסתיימה בשינוי שלטוני וחברתי שנכפה על מדינות הדרום. המלחמות הטוטליות של המאה ה־20 שהסתיימו בניצחון מוחלט, ובמרכזן מלחמות העולם, הסתיימו לא רק בשינוי בסיסי של המערכת השלטונית והחברתית של הצד המפסיד, אלא גם בניסיון לעצב את המציאות עבור הצד המפסיד באופן שימנע ממנו את התנאים לאיים על הסדר הקיים. דוגמה לשינוי זה במעבר שבין המאה ה־19 למאה ה־20 אפשר לראות באופן שבו כפתה גרמניה את תנאיה על צרפת לאחר שהפסידה במלחמת 1870-1871 (שבחלקה השני הייתה בעלת מאפיינים של מלחמה טוטאלית) לעומת התנהלותה מול צרפת שהפסידה ב־1940. בהסכם הכניעה שנחתם בוורסאי ב־1871¹, שבו כפתה גרמניה על צרפת ויתור על מחוזות אלזס ולורן, פיצויי מלחמה גבוהים וכן נכפה על צרפת כיבוש גרמני צבאי עד שישולמו הפיצויים. עם זאת לא נכפה כל שינוי מהותי בשלטון ובחברה הצרפתית.² לעומת זאת בהסכם הכניעה שנחתם לאחר תבוסת צרפת ב־1940 כפו הגרמנים על צרפת שינוי שלטוני בסיסי כאשר החילו כיבוש צבאי על חלקה הצפוני והקימו בחלקה הדרומי את ממשלת וישי שהייתה מדינת בובה בעלת השפעה גרמנית כמעט מוחלטת.

עם זאת, מאפייני השינויים השלטוניים והחברתיים שכפו הצדדים המנצחים בשתי מלחמות העולם היו שונים מהותית

מהשינויים שנכפו על ידי צדדים מנצחים במלחמות טוטליות עד אז. שינויים אלה, ובעיקר השינויים שהובילה הדיפלומטיה האמריקנית, נועדו לא רק למנוע מהצד המפסיד את התנאים לאיים על הסדר הקיים, אלא גם את הרצון הבסיסי לפתוח שוב במלחמה. שינויים אלה כללו בין היתר שינויים חוקתיים, הגבלות חמורות על החזקת צבא ועל מעורבות צבאית³ ועד כדי שינוי מבנים מדינתיים. אמצעים אלה נועדו לאכוף שינוי חברתי ואף תרבותי בסיסי בחברות המובסות, על מנת לעקור מתוכן את ההשפעות הצבאיות ואת הלך הרוח הצבאי אפילו עד מניעת עיסוק בחידוש המלחמה במשך כמה דורות. שינוי כזה שנאכף על חברה לאחר תבוסה במלחמה טוטלית אכנה דה־מיליטריזציה של חברה מובסת.

מטרתו של מאמר זה לזהות את המאפיינים של דה־מיליטריזציה מוצלחת של חברות מובסות באמצעות ניתוח המקרים שבהם שינוי כזה החזיק מעמד לפחות שני דורות, וכן לזהות את התנאים הנדרשים לביצוע דה־מיליטריזציה מוצלחת של חברה מובסת. שני המקרים הבולטים בהיסטוריה הצבאית של דה־מיליטריזציה מוצלחת של חברות מיליטריסטיות בעבר הם המקרים של גרמניה המערבית ויפן לאחר מלחמת העולם השנייה. במקרים אלה פעלו בעלות הברית המנצחות בהובלת ארצות הברית לניצול ההכרעה הצבאית והשלטונית לשם הכרעה חברתית. השינוי החברתי והתרבותי העמוק הביא בשני המקרים לדה־מיליטריזציה במשך כשלושה דורות.

המודל הגרמני: דה־מיליטריזציה באמצעות רמיסה

הכיבוש של בעלות הברית בשלושת החלקים המערביים של גרמניה התבסס על רמיסה של החברה הגרמנית עד להכנעה של הרוח הגרמנית, דבר שאפשר שינוי חברתי, פוליטי ותרבותי עמוק שהחזיק למעשה עד ימינו. מדיניות זו מקורה בתפיסתם של טרומן ושל עוזריו הבכירים לפיה התנהגותה של גרמניה הנאצית נבעה לא מקומוץ מנהיגים שכפו מדיניות מלחמתית על האוכלוסייה הגרמנית, אלא משורשים תרבותיים וחברתיים עמוקים בחברה הגרמנית. וכך במילותיו של טרומן:

“יותר מדי אנשים פה ובאנגליה מחזיקים בדעה שהעם הגרמני בכללותו אינו אחראי למה שקרה, שרק מעט נאצים אחראים. וזה למרבה הצער אינו מבוסס על העובדות. על העם הגרמני להבין בכפייה שהאומה כולה הייתה מעורבת בקנונית פורעי חוק נגד ההגיונות של הציוויליזציה המודרנית.”⁴

קווי המתאר של הכיבוש בגרמניה לאחר תבוסתה במלחמת העולם השנייה נקבעו כבר בוועידת יאלטה, כשלושה חודשים לפני כניעתה. בוועידה זו הסכימו מנהיגי ארצות הברית, ברית המועצות ובריטניה לחלק את גרמניה לארבעה אזורים כיבוש: צרפת, בריטי, אמריקני וסובייטי, לספח חלקים גדולים משטחה, לחסל את כוחה הצבאי של גרמניה, לעקור ממנה את הנאצים ולהביא את מנהיגיה בפני בית דין בין לאומי. בוועידת פוטסדאם, כחודשיים לאחר הכניעה, הוחלט על גביית פיצויים מגרמניה מתוך הציוד והרכוש שבאזורי הכיבוש.⁵

המצב הצבאי, הכלכלי והחברתי בגרמניה לאחר כניעתה היה קשה ביותר עבור החברה הגרמנית. המוסדות החברתיים קרסו, בתי ספר ואוניברסיטאות נסגרו או נהרסו פיזית, רשויות השלטון חדלו מלהתקיים, המשטרה התפוררה והפשיעה גאתה, גרמנים רבים איבדו את כל משפחתם עד כדי כך שכרבע מהילדים

כיבוש קונסטנטינופול בידי העות'מאנים, 1453. למרות ההרג הנרחב לא נעלמה לחלוטין החברה הנוצרית בבזנטיון, אלא חל בה שינוי בסיסי והיא הפכה משליטה ובת חורין לחברה נטולת כוח שלטוני. מקור: איור בספר שיצא בפריז, 1499, ויקיפדיה

מוות רבים. בהמשך נערכו משפטים נוספים נגד פושעי מלחמה אחרים. הדה־נאציפיקציה כללה גם הסרה של סמלים פיזיים של המשטר הנאצי, שינוי שמות רחובות, הסרת פסלים וכרזות, שינויים במדליות ועוד.¹⁰

← תוכנית מורגנטאו - רמיסה כלכלית

בשנתיים הראשונות לאחר כניעת גרמניה, פעלו כוחות הכיבוש האמריקניים לפגיעה ביכולת ההתאוששות הכלכלית ובעיקר התעשייתית של גרמניה על מנת לחסל את יכולתה לפתוח במלחמה בעתיד וכן מתוך כוונה מוצהרת לפגוע בחברה הגרמנית וברוח הלאומית הגרמנית. תוכנית זו נקראה על שם הנרי מורגנטאו הבן, שהיה שר האוצר האמריקני שעמד מאחורי ביצועה, וקיבלה גיבוי מלא מהנשיא טרומן.¹¹

התוכנית נוסחה בצו כיבוש JCS 1067 שנחתם על ידי טרומן ב־10 במאי 1945. במסמך זה הממשל הצבאי האמריקני בגרמניה הכבושה נדרש ש"לא לנקוט שום צעד לכיוון שיקום כלכלי של גרמניה [אן] לשימור או לחיזוק של הכלכלה הגרמנית" ובו גם נקבע כי רעב, מחלות וחוסר שקט של האזרחים צריכים להישמר מתחת לרמה שמסכנת את כוחות הכיבוש. לשם כך, לפי תוכנית מורגנטאו נאסר על הפקות של נפט וגומי, ייצור ספינות סוחרות

הגרמנים לאחר המלחמה היו ללא אבות, כ־12 מיליון גרמנים איבדו את כל רכושם או נעקרו מבתים שהיו בשטחים שנלקחו מגרמניה וכ־1.6 מיליון שבויים שנפלו בידי הצבא האדום עבדו שנים רבות בעבודות כפייה ברית המועצות או נרצחו במהלך שביים.⁶ כל גרמני ראה על סף ביתו חייל זר: סובייטי, אמריקני, בריטי, צרפתי או כל חייל אחר מבעלות הברית.⁷ טראומת התבוסה והכיבוש שידע העם הגרמני הובילו לתחושה עזה של ייאוש, הלם ובלבול, ובעיקר להתפכחות שאפשרה שינוי ערכים בחינוך, בפוליטיקה ובתודעה הלאומית הגרמנית.⁸

← דה־נאציפיקציה - רמיסה אידאולוגית

בעלות הברית הכובשות הכתיבו מדיניות של דה־נאציפיקציה שכללה את הוצאת המפלגה הנצינל־סוציאליסטית וגופיה השונים אל מחוץ לחוק והסרת כל הסממנים והסמלים הנאציים. מדיניות זו נבעה מההבנה כי ללא עקירת האידאולוגיה הנאצית לא ניתן יהיה לבצע דה־מיליטריזציה אמיתית בחברה הגרמנית.⁹ גרמנים רבים נחקרו על עברם הנאצי, ואלה שסומנו כבעלי עבר נאצי טוהרו מהשירות הציבורי.

ב-20 בנובמבר 1945 נפתחו משפטי נירנברג נגד פושעי המלחמה העיקריים, אשר הסתיימו ב־1 באוקטובר 1946 עם גזרי דין

ומטוסים. כמו כן חל איסור על יבוא סחורת ומזון והוחרמו משלוחי סיוע, מה שהביא לרעב בחלק הכיבוש המערבי. המדיניות האמריקנית כלפי שיקומה של גרמניה החלה להשתנות ביולי 1947 עם תכנונה של תוכנית מרשל (להבראת אירופה), וכחלק מההחלטה לחזק את גרמניה במסגרת מערך ההגנה נגד הגוש הסובייטי.

← חוקת הרפובליקה הפדרלית - שינוי פוליטי בסיסי

השינויים הפוליטיים הנדרשים לצורך דה־מיליטריזציה עמוקה של גרמניה החלו רק בחצי השני של 1948, לאחר יותר משלוש שנים של רמיסה כלכלית, תרבותית ובעיקר פסיכולוגית של החברה הגרמנית.

עקרונות החוקה הפדרלית נקבעו לא על ידי נציגים גרמנים, אלא על ידי המושלים הצבאיים של ארצות הברית, בריטניה וצרפת במסמכי פרנקפורט, שפורסמו ב־1 ביולי 1948. לאחר מכן ניסחה מועצה פרלמנטרית בראשות מנהיגים גרמנים את חוקת גרמניה. החוקה התקבלה על ידי המעצמות הכובשות ועל ידי בתי הנבחרים של מדינות המחוז בלא שנערך משאל עם, והיא נכנסה לתוקפה ב־23 במאי 1949.

החוקה הפדרלית שימשה בידי בעלות הברית אמצעי למניעת חזרה של גרמניה לגישה לאומנית מלחמתית בעתיד, מתוך ראייה ארוכת טווח לתקופה שלאחר נסיגת כוחות הכיבוש. לדוגמה נקבע בחוקה שלא ניתן לבטל זכויות אדם בסיסיות, וכן שוריין מעמדה של גרמניה כמדינה פדרלית סוציאלית ודמוקרטית.¹²

מאפייני השינויים השלטוניים והחברתיים שכפו הצדדים המנצחים בשתי מלחמות העולם היו שונים מהותית מהשינויים שנכפו על ידי צדדים מנצחים במלחמות טוטליות עד אז. שינויים אלה, ובעיקר השינויים שהובילה הדיפלומטיה האמריקנית, נועדו לא רק למנוע מהצד המפסיד את התנאים לאיים על הסדר הקיים, אלא גם את הרצון הבסיסי לפתוח שוב במלחמה

שינוי פוליטי נוסף שעשו בעלות הברית היה פירוק פרוסיה כמדינה בפברואר 1947, מתוך רצון למנוע השפעה של המסורת המיליטריסטית הפרוסית על גרמניה בעתיד.

כך, באמצעות רמיסת החברה הגרמנית המובסת ועיסוק בשורשים התרבותיים, הפוליטיים והחברתיים של המיליטריזציה הגרמנית, הצליחו בעלות הברית המערביות בהובלת ארצות הברית לחולל שינוי עמוק בחברה הגרמנית שהביא לדה־מיליטריזציה, הנשמרת עד ימינו. מדיניות הכיבוש האמריקני לאחר מלחמת העולם השנייה באה בניגוד למדיניות הכיבוש של בעלות הברית בגרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה, שם היא ניסתה לעקר את המיליטריזם הגרמני אך ללא הצלחה. בשני המקרים הייתה אומנם הכרעה צבאית, שלטונית וכלכלית, אך השוני ביניהם נעוץ בהכרעה החברתית שהושגה בכיבוש של

1945, וזאת באמצעות רמיסה והשפלה חברתית ותרבותית. דוגמה נוספת לדה־מיליטריזציה של חברה באמצעות רמיסה, אפשר למצוא בגזירות אדריאנוס לאחר דכוי מרד בר כוכבא. מרד בר כוכבא הגיע לאחר שתי מרידות גדולות בשבעים השנה שקדמו לו - המרד הגדול ומרד התפוצות. לאחר דכוי של כל מרידה הוטלו על החברה היהודית גזירות קשות כחלק מהכיבוש הרומי, אולם בשתי המרידות הראשונות לא עיקרו הרומאים את כוח ההתנגדות של החברה היהודית משום שלא הכריעו אותה חברתית ולאומית. לעומת זאת גזרות אדריאנוס כללו שורה של צווים שמטרתם הייתה לעקור את האלמנטים הלאומיים והדתיים מהקהילה היהודית, כולל איסורים על המילה, על סמיכת חכמים ועל שמירת השבת. יש לציין שהגזרות בוטלו לאחר שנים ספורות, כמו במקרה של מערב גרמניה, אולם החברה היהודית עברה דה־מיליטריזציה שהחזיקה מעמד כ־1,800 שנים.

המצב הצבאי, הכלכלי והחברתי בגרמניה לאחר כניעתה היה קשה ביותר עבור החברה הגרמנית. המוסדות החברתיים קרסו, בתי ספר ואוניברסיטאות נסגרו או נהרסו פיזית, רשויות השלטון חדלו מלהתקיים, המשטרה התפוררה והמשיעה גאתה, גרמנים רבים איבדו את כל משפחתם עד כדי כך שכרבע מהילדים הגרמנים לאחר המלחמה היו ללא אבות

המודל היפני: דמיליטריזציה באמצעות הלם

לעומת המודל המערבי־גרמני שהתבסס על רמיסה, הכיבוש האמריקני ביפן לאחר כניעתה ב־15 באוגוסט 1945 התבסס על שינוי חברתי עמוק בשיתוף ובהבנה של החברה היפנית, שנבע מההלם העמוק שהותירו פצצות האטום על החברה היפנית. ביום הכניעה מינה טרומן את הגנרל דאגלס מקארטור למפקד העליון של כוחות הברית ושליט בפועל של יפן. מקארטור קבע מייד כמה חוקים שמטרתם להשיג את שיתוף הפעולה של החברה היפנית: אסור שיהיה קשר אישי בין אנשי בעלות הברית ובין היפנים, אסור לאנשי בעלות הברית לתקוף אזרחים יפנים ואסור לאנשי בעלות הברית לאכול מהמזון היפני, בשל המחסור במזון ביפן.¹³ מקארטור עצמו זיהה את ההזדמנות שהעניק מצב ההלם שבו הייתה שרויה החברה היפנית: "לא היה זה רק מיגור עצמתם הצבאית. הייתה זו התמוטטותה של אמונה, הייתה זו התפוררותו של כל מה שהאמינו בו, חיו לאורו ולחמו למענו. הדבר הותיר חלל מוחלט מבחינה מוסרית, נפשית ופיזית".¹⁴ המשימה הדחופה ביותר מבחינת מקארטור הייתה לארגן מערכת להפצת מזון, שכן לאחר התמוטטות השלטון היפני וההרס של רוב הערים הגדולות, התושבים ביפן סבלו ברובם חרפת רעב. לאחר שמערכת הפצת המזון הייתה במקומה, בעלות של מיליון דולר ליום, מקארטור שאף לקבל את תמיכתו של הקיסר הירוהיטו. חרף קולות בארצות הברית להעמיד לדין

ענן פטרייה שנוצר מעל העיר נגסאקי זמן קצר לאחר הטלת הפצצה. כך הוכרעו גם השלטון היפני, בטרם היה ולו חייל אמריקני אחד על אדמת יפן, וגם החברה היפנית, שהפנימה באופן עמוק את תבוסתה. צילום: ויקיפדיה, הירושימי מטסודה

נוסף על כך, הכיבוש האמריקני טיפל בשורשים החברתיים והכלכליים של תעשיית הנשק היפנית. כוחות בעלות הברית פירקו את החברות המשפחתיות הגדולות (הזאיבצו), בשל התפיסה שהם דחפו את יפן למלחמה כדי להגביר את מכירות הנשק. המפעלים שנותרו על כנם הוסבו לתעשייה אזרחית בבעלותם של תאגידים מגוונים.¹⁶

← שינוי פוליטי ושלטוני

בדומה לתהליך הדה־נאציפיקציה בגרמניה המערבית, הכיבוש האמריקני טיהר גם את מנגנוני השלטון והחברה האזרחית ביפן מגורמים שהיו מקושרים לשלטון היפני וערך שינוי פוליטי חוקתי על מנת לשמר את מהלך הדה־מיליטריזציה לשנים רבות. תחילה פוטרו כל בעלי התפקידים הבכירים בזמן המלחמה. לאחר מכן במהלך 1946 השלים מקארתור חוקה חדשה, נוסח ארצות הברית. החוקה החדשה הבטיחה חירויות בסיסיות ואזרחיות, כגון חופש ביטוי וחופש ההתאגדות, ביטלה את האצולה ואת דת השינטו כדת מדינה והפכה את הקיסר ל"מנהיג רוחני" נטול סמכויות פוליטיות.

את הירוהיטו על מעורבותו בפשעי מלחמה, שני האישים נפגשו ב־27 בספטמבר וצולמו יחד על מנת לשדר לחברה היפנית שהקיסר תומך בכיבוש האמריקני.

← שינוי תרבותי

החברה היפנית הייתה חברה מיליטריסטית מאוד, הן משום שהצבא היה מוטמע במערכות הפוליטיות והחברתיות, והן בשל התרבות היפנית שכללה פרקטיקות וסמלים מיליטריסטיים. מקארתור הבין שכדי להשיג דה־מיליטריזציה של החברה היפנית עליו לטפל גם בשורשים אלה. על כן, זמן קצר לאחר הגעתו הורה מקארתור כי על כל היפנים לוותר על הקטאנה והוואקאיזאשי - החרב הקצרה והארוכה של הלוחם היפני, וכן אסר כל אימון באומנויות לחימה במדינה. הצבא והצי פורקו, אמצעי הלחימה הושמדו וסד"כ הצבא שוחרר. מקארתור גם הוסיף "פסקת שלום" בחוקה היפנית החדשה, שאסרה על יפן באופן מפורש להשתתף במלחמה. היא גם הגבילה את הוצאות הביטחון של יפן ל־1% מתקציבה, על מנת למנוע ממנה להפוך לכוח צבאי תוקפני.¹⁵

שער ברנדנבורג ההרוס בברלין. טראומת התבוסה והכיבוש שידע העם הגרמני הובילו לתחושה עזה של "אוש, הלם ובלבול, ובעיקר להתפכחות שאפשרה שינוי ערכים בחינוך, בפוליטיקה ובתודעה הלאומית הגרמנית. צילום: ויקיפדיה, קארל ויינרז'ר

הוצאו להורג. התקדמות תהליך הדה־מיליטריזציה של החברה היפנית (כמו גם העברת תשומת הלב האמריקנית לאיום הקומוניסטי במזרח אסיה) אפשר לאמריקנים להעביר בהדרגה החל מ־1949 חלק נרחב מסמכויות השלטון למנהיגים מקומיים, עד אשר ב־28 באפריל 1952 הסתיים הכיבוש ויפן זכתה שוב בעצמאותה. כך הצליחו שלטונות הכיבוש האמריקניים, בהובלתו של גנרל מקארטור, להביא לשינוי עמוק בחברה היפנית המיליטריסטית ללא רמיסתה והשפלתה כפי שנעשה בגרמניה. אפשרות זו נבעה לא רק משמיטת הקרקע האידאולוגית והקיומית מתחת רגליה בדומה למצבה של החברה הגרמנית, אלא גם מההלם שבו הייתה שרויה לאחר הטלת פצצות האטום על הירושימה ונגסקי. כך הוכרעו גם השלטון היפני, בטרם היה ולו חייל אמריקני אחד על אדמת יפן, וגם החברה היפנית, שהפנימה באופן עמוק את תבוסתה.

דוגמה נוספת לדה־מיליטריזציה של חברה באמצעות הלם אפשר למצוא בחברה הפלסטינית שנותרה בגבולות מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות. במקרה זה, נותרה חברה פלסטינית מרוסקת ומבודדת בתחומי מדינת ישראל, כ־150 אלף איש מתוך חברה של כ־1.3 מיליון לפני המלחמה. מצב זה הביא את החברה הפלסטינית בתחומי מדינת ישראל ל"שעת אפס" שבה למעשה אותחלה החברה, תחת משטר צבאי שלא כלל רמיסה של החברה הפלסטינית. למרות הכרעת החברה, לא הגיע בעקבותיה תהליך עמוק של דה־מיליטריזציה בתרבות

הכיבוש האמריקני הבין שכדי לקיים דה־מיליטריזציה בת קיימא יש לערוך שינויים גם בתחום החינוך. כך ארגון המורים הארצי פורק ופוטר כל המורים שנחשדו בלאומנות. כל החומר הלאומני הוצא מתוכניות הלימוד, ובמקומו הוכנסו שיעורי דמוקרטיה ולימודי המערב. כמו כן נאסר השימוש בסמלי לאום כמו דגל, המנון ותמונת הקיסר.

בעלות הברית הכובשות הכתיבו מדיניות של דה־נאציפיקציה שכללה את הוצאת המפלגה הנציונל־סוציאליסטית וגופיה השונים אל מחוץ לחוק והסרת כל הסממנים והסמלים הנאציים. מדיניות זו נבעה מההבנה כי ללא עקירת האידאולוגיה הנאצית לא ניתן יהיה לבצע דה־מיליטריזציה אמיתית בחברה הגרמנית

בדומה למשפטי נירנברג, גם ביפן הוקם בית דין מיוחד בטוקיו שבו נשפטו חלק ממנהיגי יפן כפושעי מלחמה. אולם בניגוד למשפטי נירנברג, מספר הנאשמים היה נמוך משמעותית, כמו גם מספר גזרי דין המוות: מתוך 28 נאשמים נידונו שבעה למוות. מלבד משפטי טוקיו, נערכו משפטים ברחבי מזרח אסיה לאלפי אנשי צבא יפנים, בעיקר סוהרים במחנות שבויים, וכ־700 מהם

מחבלי חמאס במפגן כוח לפני מלחמת "חרבות ברזל". יש לנסות ולנתח את השפעות המלחמה עד כה על החברה העזתית, כדי להעריך אם השפעות אלה צרבו בתודעת החברה העזתית היום חזק מספיק כדי שתפנים את התבוסה. השימוש בתמונה נעשה לפי סעיף 27 בחוק זכויות יוצרים

שטחים ומושבות ובמגבלות חוזיות על גודל הצבא, ולא בפעולות שיכלו ליצור הכרעה חברתית. דוגמה נוספת היא החברה היהודית לאחר המרד הגדול, שלא הוכרעה חרף ההכרעה הצבאית הברורה בנפילת ירושלים וחורבן בית המקדש. כאן שימרה האידיאולוגיה הדתית את הלאומיות היהודית ואת השאיפות הצבאיות לשחרור מעול הכיבוש הרומאי. על כן אפשר לומר שהכרעה צבאית היא תנאי הכרחי, אך לא בלעדי, לדה-מיליטריזציה בת קיימא. כדי לקיים תהליך מוצלח שכזה נדרשת גם הכרעה של החברה המובסת.

בשנתיים הראשונות לאחר כניעת גרמניה, פעלו כוחות הכיבוש האמריקניים לפגיעה ביכולת ההתאוששות הכלכלית ובעיקר התעשייתית של גרמניה על מנת לחסל את יכולתה לפתוח במלחמה בעתיד וכן מתוך כוונה מוצהרת לפגוע בחברה הגרמנית וברוח הלאומית הגרמנית

תנאי נוסף לקיום תהליך מוצלח של דה-מיליטריזציה בת קיימא הוא טיפול בשורשים חברתיים, התרבותיים והפוליטיים של החברה המובסת לאחר הכרעתה, כפי שמראים המקרים הגרמני והיפני. בשניהם טופלו השורשים המיליטריסטיים בתחומי

ובחברה הפלסטינית בישראל, ועל כן מצב זה החזיק רק כשנות דור עד לאמצע שנות ה־70 (יום האדמה), וייתכן שעד לסוף שנות ה־80 (האנתפאדה הראשונה והשפעותיה על הלאומיות של ערביי ישראל).

הכרעה צבאית והכרעה חברתית

המשותף לשני המודלים של שהוצגו לעיל הוא שתי ההכרעות הנדרשות לתהליך דה-מיליטריזציה מוצלח ובר קיימא. ההכרעה הראשונה היא ההכרעה הצבאית במלחמה. נדרש שההנהגה תכיר בתבוסה, וזאת ניתן להשיג באמצעות תמרון קינטי. ההכרעה השנייה הנדרשת היא הכרעה חברתית. על החברה המובסת להפנים את התבוסה, דבר שאיננו מובן מאליו לאחר הכרעה צבאית. הכרעה חברתית ניתן להשיג באמצעות רמיסת החברה המובסת, או באמצעות גרימת היום בעקבות אירוע או שינוי קיצוני (בדוגמאות שנותחו לעיל היו אלה פצצות האטום שהוטלו על יפן או הריסוק החברתי שגרמה התבוסה ב־1948 לחברה הפלסטינית בישראל).

למשל, אחרי מלחמת העולם הראשונה גרמניה הוכרעה צבאית, אבל החברה הגרמנית לא הוכרעה משום שהתפיסה העממית גרסה שהתבוסה קרתה באשמת בגידה של הקומוניסטים והיהודים ולכן החברה לא הפנימה את התבוסה. נוסף על כך, הכיבוש של בעלות הברית בגרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה נסוב בעיקר סביב האינטרסים הפרטיקולריים של בעלות הברית השונות ולכן התמקד בגביית פיצויים, בסיפוח

החינוך, המשפט, הפוליטיקה, השירות הציבורי וכן בתחומים תרבותיים. רק לאחר מכן ניתן היה לאשר חוקה חדשה שמעגנת את היסודות הדמוקרטיים והאנטי־מיליטריסטיים ולאפשר למדינה המובסת לקבל מחדש את עצמאותה.

דה־מיליטריזציה של החברה העזתית

במלחמה בעזה צה"ל אומנם נאבק להשלים את שלב ההכרעה הצבאית של חמאס ויש מי שמטילים ספק ביכולתו להשיג הכרעה כזאת. אולם במידה שתושג הכרעה צבאית, נשאלת השאלה כיצד יוכל הדרג המדיני להבטיח שתבוסה של חמאס בעזה תמנע את הצורך בסבבי לחימה נוספים בעתיד הקרוב. החברה העזתית היא חברה בעלת מאפיינים מיליטריסטיים ברורים. מאז השתלטות חמאס על הרצועה דאגו אנשיו להשליט באופן דיקטטורי אידאולוגיה אסלאמית מיליטריסטית על החברה העזתית וכיום היא נטועה עמוק בכל רבדיה. השתלטות זו נעשתה באמצעות שליטה מוחלטת במוסדות החינוך ובתוכנם, במערכת הכלכלית והסוציאלית וכן בשירות הציבורי ובכל המערכות האזרחיות. שליטה בכל מערכת שהאזרח העזתי בא איתה במוגע אפשרה לחמאס לקיים אינדוקטרינציה יעילה של החברה העזתית, ועל כן אפשר לסווג אותה כיום כחברה שחייבת לעבור דה־מיליטריזציה על מנת להבטיח שבעתיד הקרוב לא תהווה איום.

הכיבוש של בעלות הברית בגרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה נסוב בעיקר סביב האינטרסים הפרטיקולריים של בעלות הברית השונות ולכן התמקד בגביית פיצויים, בסיפוח שטחים ומושבות ובמגבלות חוזיות על גודל הצבא, ולא בפעולות שיכלו ליצור הכרעה חברתית

האידאולוגיה הדתית של החברה העזתית אומנם נראית במבט ראשוני כגורם שמבדל את המקרה העזתי מהמודלים שנותחו לעיל, אולם ניתוח פרטני מגלה שהן המפלגה הנאצית והן הממשלה המיליטריסטית ביפן השליטו אידאולוגיות בעלות מאפיינים דתיים. מימושן כלל, כמו במקרה העזתי, מתן סמכות עליונה להנהגה, חובת ציות מצד הציבור וחובת השתתפות של כל פרט בפרקטיקות המקיימות את האידאולוגיה כגון מחנות נוער, מצעדים, כינוסים ולימוד האידאולוגיה. עם זאת, גורם המצוי במקרה העזתי ואינו מצוי במודלים שנותחו כאן הוא קיומה של האידאולוגיה שאותה מנסים לנטרל בחברות אחרות באופן מאורגן פוליטית וחברתית מחוץ לחברה המובסת. במקרה זה, מדובר על שיוך האידאולוגיה של חמאס לתנועת האחים המוסלמים כך שהאידאולוגיה החמאסית מתקיימת באופן מאורגן בחברות מחוץ לרצועת עזה, תמשיך בכל מקרה להתקיים מחוץ לרצועה והחברה העזתית ותמשיך להיות חשופה אליה. על כן נראה שיש להתאים את עוצמת הדה־חמאסיזציה כדי ליצור אפקט מספק חרף האיום של השפעה אידאולוגית חיצונית על החברה העזתית בהמשך.

כדי להגיע אפוא לדה־מיליטריזציה של החברה העזתית, בהנחה שצה"ל יכריע הכרעה צבאית את חמאס בעזה, ראשית על

ישראל להשיג גם הכרעה חברתית, להגיע למצב שבו החברה העזתית מפנימה את תבוסתה. הכרעה כזאת יכולה להיות מושגת באמצעות רמיסה (המודל הגרמני) או באמצעות הלם (המודל היפני), ובשני המקרים יידרש כיבוש ישראלי ברצועה לזמן מסוים. כמובן שבמצב שבו ישראל תנהל את הרצועה תחת כיבוש תהינה לישראל מגבלות שלא היו לארצות הברית, ועל כן עדיף היה שהכרעה של החברה העזתית תושג באמצעות הלם ולא באמצעות רמיסה. הלם כזה יכול היה להיות מושג אם ישראל הייתה מנצלת את הימים הראשונה לאחר טבח 7 באוקטובר לפעולת עונשין חריגה בהיקפה, אולם אפשרות כזאת כמובן שכבר אינה בסל האפשרויות של ישראל. על כן יש לנסות ולנתח את השפעות המלחמה עד כה על החברה העזתית, כדי להעריך אם השפעות אלה צרבו בתודעת החברה העזתית הלם חזק מספיק כדי שתפנים את התבוסה.

כדי להגיע אפוא לדה־מיליטריזציה של החברה העזתית, בהנחה שצה"ל יכריע הכרעה צבאית את חמאס בעזה, ראשית על ישראל להשיג גם הכרעה חברתית, להגיע למצב שבו החברה העזתית מפנימה את תבוסתה. הכרעה כזאת יכולה להיות מושגת באמצעות רמיסה (המודל הגרמני) או באמצעות הלם (המודל היפני), ובשני המקרים יידרש כיבוש ישראלי ברצועה לזמן מסוים

במקרה שההערכה תהיה שלילית, ישראל תידרש להכרעת החברה העזתית באמצעות רמיסה. כפי שהעלה ניתוח המודל הגרמני, פעולות אלה יכללו:

- דה־חמאסיזציה של החברה העזתית באמצעות טיהור השירות הציבורי מעובדים המזוהים עם חמאס, רפורמה במערכת החינוך כולל בתוכני הלימוד, והסרת סממנים חמאסיים כגון שמות רחובות, תמונות וסמלים.
 - השתלטות על המערכת הכלכלית באופן שחלוקת התקציבים והסיוע תיעשה על ידי ישראל.
 - ביצוע משפטי ראווה לאחראים לפשעי מלחמה והפצת מידע על פשעי המלחמה בציבור העזתי.
 - החזרת פעילי חמאס צבאיים ואזרחיים לרצועה רק לאחר זמן רב שיאפשר השפעה עמוקה על החברה העזתית.
- לאחר השגת הכרעה של החברה העזתית, יהיה צורך בשינוי פוליטי עמוק באמצעות בניית מערכת פוליטית ומסגרת חוקתית שתשריין את השינוי התרבותי והחברתי ותאפשר קיום חברה דה־מיליטריסטית שלא תהווה איום בשנים הקרובות. לתהליך כזה צפוי מחיר מדיני וכלל לא בטוח שישראל תהיה מוכנה לשלמו. מאמר זה אינו מתיימר לקבוע עבור מקבלי ההחלטות מהי ההחלטה הנכונה בנושא, אלא לסמן את המסגרת התאורטית לביצוע דה־מיליטריזציה של החברה העזתית על מנת לעקר את האיום הנשקף ממנה לתקופה ארוכה.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

7	זאת בניגוד לתבוסת גרמניה במלחמת העולם הראשונה, אז נכנעה גרמניה בטרם היה ולו חייל זר אחד על אדמתה	United Nations Security Council Resolution, 12 (S/RES/2722 (2024)
8	Bessel, R (2009). Germany 1945: From War to Peace. Simon & Schuster	Sobelman, D. (2023). Houthis in the Footsteps of Hizbullah. In Survival: June-July 2023 (pp. 129-143). Routledge
9	Baiko, M. & Ivanov, O. (2018). The Denazification of the Post-war Germany in the American Occupation Zone in 1945-1949. European Historical Studies	Walsh, T. (2023). Securitisation imperatives and the exaggeration of Iranian involvement with the Houthi movement by international actors. Global Policy, 14(2), 385-395
10	Ziemke, E.F. (1975). The U.S. Army In the Occupation of Germany 1944-1946. Center Of Military History United States Army Washington DC. pp.380-396	Mahadzir, D. (2024, March 14). Russia, China and Iran finish drills in Gulf of Oman. USNI News
11	Zink, H. (1947). American Occupation Policies in Germany. The Review of Politics, 9(3), 284-296. doi:10.1017/S0034670500038687	The Understanding Effective
12	בר, ר' (28 בפברואר, 2023). כיצד זה ארע שבמאי 1949 גרמניה זכתה לחוקה דמוקרטית-ליברלית מתוקנת?. אלכסון	17 חורב, ש' (2021). המרחב הימי, אסטרטגיה ימית ומה שביניהם. מערכות
13	Traxson, T. (2014, June 15). Japan After World War 2	18 בן-צור, י' (ללא תאריך). הזקן והים – מעורבותו של בן גוריון בהקמת חיל הים. אתר הפלי"ם ההעפלה והרכש
14	מנצ'סטר, ו' (1982). קיסר אמריקני – סיפורו של גנרל דאגלס מקארטור. מערכות, עמ' 337	19 בעוד מדינת הדגל של אונייה היא מדינת הלאום שלה, דגלי נוחות הם דגלים של מדינות שנותנות בקלות לאוניות לשאת את הדגל שלהן, תמורת תשלום
15	Schaller, M. (1985). The American Occupation of Japan. Oxford University Press, pp. 20-51	20 גביש, א', לשם ז' ורונה א' (2019). ספנות ישראלית לאן?, הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2018/2019, 262-255. המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה
16	Yafeh, Y. (1995). Corporate Ownership, Profitability, and Bank-Firm Ties Evidence from the American Occupation Reforms in Japan. Journal of Japanese and International Economies 9, pp. 154-173	
	העתיד כבר כאן? דפוס "היוון העתידי" בתרבות הארגונית של צה"ל והשפעתו על תהליכי בניין כוח והפעלתו (עמ' 64)	דה-ימיליטריזציה של חברות מובסות: כיצד לכמות שינוי אופי על חברה? (עמ' 56)
1	שורק, י' (מרס, 2024). מתאבדים על נורמליות. השילוח, גיליון 36, עמ' 87-105	1 לאחר מלחמת 1870-1871, שבחלקה השני הייתה בעלת מאפיינים של מלחמה טוטלית
2	בן ישי, ע', לוי, י' ומשה, ר' (2024). תנופה ותורפה – קריאות חברתיות בדוקטרינה הצבאית של ישראל פרס	2 אם כי שינוי כזה חל מתוך החברה והפוליטיקה הצרפתית
3	היילבון, ר' (30 במרס, 2024). בית חרושת לעיוורון. תלם און-ליין	3 בהסכם ורסאי באמצעות שלילת מושבות ולאחר מלחמת העולם השנייה באמצעות מגבלה חוקתית טרומן, ה"ס (1955). שנת הכרעות. כך ראשון, חלק שני, פרק 18, עיינות
4	Doganova, L. (2018). Discounting the future: A political technology, economic sociology the European electronic newsletter, ISSN	4 Dorn, W.L. (1957, December). The Debate Over American Occupation Policy in Germany in 1944-1945. Journal of Japanese and International Economies, Political Science Quarterly.Vol. 72, No. 4, pp. 481-501
		5 Ziemke, E.F. (1975). The U.S. Army In the Occupation of Germany 1944-1946. Center of Military History United States Army Washington DC. 269-291